

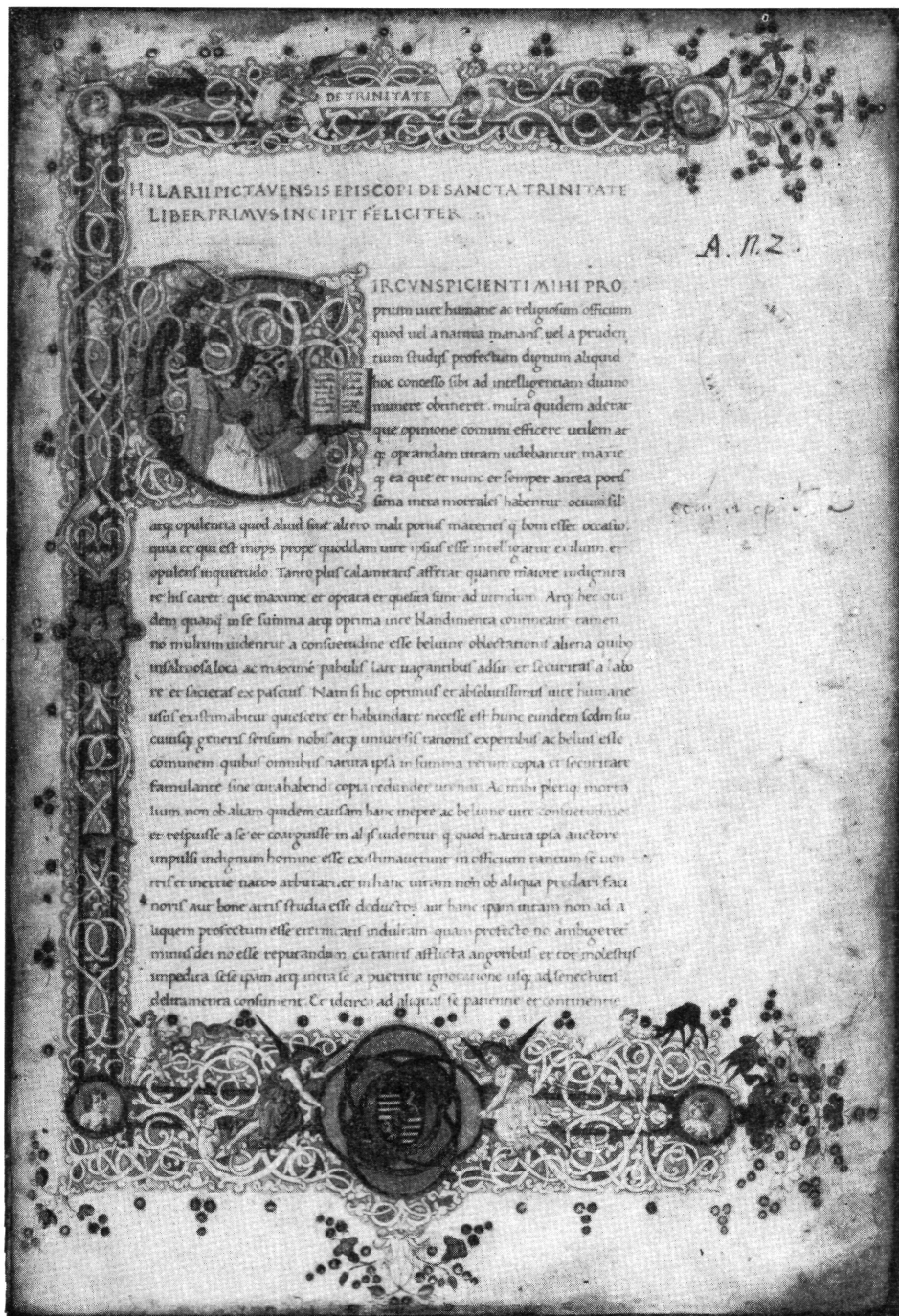
FIGYELŐ

A zágrábi miniatúrákiállítás. 1964. április 26. és június 15. között miniatúrákiállítás volt a zágrábi Iparművészeti Múzeumban. Jugoszlávia állami és egyházi gyűjteményeinek a legszebb darabjai szerepeltek ezen a nem is két hónapig tartó kiállításon, amelynek előkészületei négy éven át folytak. A különleges biztonsági zárrakkal, törhetetlen üveggel és belső világítással ellátott modern tárlókban s vitrinekben rendkívül gazdag és egyedülállóan szép kiállítást rendeztek — a legnívósabb múzeumi, könyvtudományi és miniatúraművészeti követelményeknek megfelelően.

A kiállításnak nemcsak tudományosan értékes, de tipográfiaailag is pompás *Katalógusa* jelent meg, Jugoszlávia tudósainak értekezéseivel. Az értekezéseket Dragutin KNIEWALD, a magyarországi kódexek kiváló tudósa mellett Zdenka MUNK, Anka SIMIĆ-BULAT, Hajrudin ČURIĆ, Branco FUČIĆ, Zagorka JANC, Vladimir MOŠIN, Milan PRELOG, Francè STELÈ és Bartol ZMAJIĆ írták. (*Minijatura u Jugoslaviji*. Muzej za Umjetnost i Obrt. Zagreb. April—Juni 1964. Szerk. Zdenka MUNK. XXVII színes + 158 tábla, számos szövegközi kép, 8°.) A katalógus a kiállított anyag irodalmának — köztük a magyarországi irodalomnak is — teljes felsorolására törekszik. Azonban ahogy nálunk s mindenütt másutt is lenni szokott — a második világháború utáni első évtized külföldi irodalma hiányos.

A kiállítás a legrégebb időktől ölelte fel a kódexminiatúraművészet anyagát: a kiállított VIII—XVI. századi kódexek száma 150 volt: ezek sorát még későbbi címereslevelekkel, XVII. századi festett doktori diplomával és XIX. századi miniatűrökkel egészítették ki. A latin nyelvű kéziratok mellett jelentős szerep jutott a glagolita, cirill, görög és héber kódexek szebbnél szebb miniatúráinak. Nem áll módunkban részletezően foglalkozni e kódexek gyakran rendkívül gazdag és jelentékeny díszítéseivel — így különösen a kevésbé ismert korai glagolita kódexek egyéni jellegű díszítő sajátosságaival, — csak mint érdekességet jegyezzük meg, hogy a XV. századi glagolita kódexek miniatúraművészetében intenzív olasz művészeti kapcsolatok is felismerhetők. Számunkra talán újdonságot jelent, hogy nemrégiben Mara HARISIJADIS jugoszláv kutató az isztambuli Eszki Szerail könyvtárában megtalálta a régóta elveszettnek vélt híres glagolita kódexet: ZSIGMOND király vazallusa, HRVOJ boszniai bán díszes *Missaléj*át. A latin kéziratok sorában a dalmáciai és zágrábi díszes munkák mellett az európai miniatúraművészet számos más értéke, így például a francia és olasz miniatúrafestészet több alkotása is szerepelt. S természetesen a bennüket érdeklő MÁTYÁS-kori s a későbbi XVI. századi budai miniatúraművészet két kimagasló alkotása is.

Így a zágrábi Főszékesegyházi Kincstár kínesei között ott találtuk KÁLMÁNCSEHI Domonkos gazdagon díszített, de kisebb méretű *Missaléj*át (231 × 163 mm. Mr. 355.), amelynek 26 lapját ékesítik változatos díszítések és miniatúrák a MÁTYÁS-kori budai miniatúrműhely díszítő modorában. KÁLMÁNCSEHI Domonkos e *Missaléj*át barátjának, THŰZ Osvát zágrábi püspöknek (1466—1499) ajándékozta, aki ugyancsak nagy könyv-

A zágrábi HILARIUS-korvina

barát volt, és három díszes kódexe szerepelt a kiállításon, közöttük híres félbemaradt *Missaléja* is (Mr. 356.). E *Missale* utóbb ERDŐDY-BAKÓCZ Simon zágrábi püspök (1518—1543) tulajdonába került, és Budán számos lapszédíszítéssel s miniatúrával gazdagította az ún. *Erdődy-Bakócz kódexek* mestere. E *Missalét* oly szellemes megoldással állították ki, hogy THÚZ Osvát kiváló miniatórának és az *Erdődy-Bakócz kódexek* mesterének kezemunkája egyaránt látható volt. Nem szerepelt a kiállításon — nyilvánvalóan szerényebb művészi kivitelezése következtében — a zágrábi Főszékesegyházi Könyvtár tulajdonában levő legkorábbi magyar kódex, a *Hahóti Sacramentarium* (Mr. 126). Nélküldtük a kiállításon a zágrábi Egyetemi Könyvtárban őrzött HILARIUS-korvinánkat is. (Új jelzete: R 4071.) Sajnálatos ez azért, mert e nagyobb méretű Corvin-kódexünk (340 × 234 mm.) csak kevésbé ismert hazánkban is. Nagyon jó állapotban maradt fenn, s díszítéseiben rokon a legutóbb Londonban vásárolt CIPRIANUS-korvinánkkal: ámbár indafonatos díszítése gazdagabb s pompázóbb — több nagyobb méretű iniciálét is tartalmaz. Címlapjának keretdíszítése, s kezdő iniciáléja — amelyben a szerző mellképe látható, — az 1460-as évek firenzei könyvfestészetére, s Vespasiano da BISTICCI könyvkereskedő műhelyére oly jellemző díszítőmodorban készült. Stílusában a budapesti Egyetemi Könyvtárban őrzött Pseudo-CLEMENS-korvina (Cod. lat. 3.) és a TERTULLIANUS-korvina (Cod. lat. 10) díszítéseivel áll a legközelebb, bár díszítése gazdagabb s fantáziadúsabb. Miként a CIPRIANUS-korvinának, úgy a zágrábi korvinának is megemselült az eredeti kötése: színes aranyetése viszont a CIPRIANUS-korvinánál jóval egyszerűbb.

Ha a *Hahóti Sacramentarium* és a korvina nem is volt kiállítva, a zágrábi miniatúra-kiállítás, a XV—XVI. századi budai miniatúraművészet tanulmányozása mellett, így is több meglepetést hozott a számunkra, bizonyítva azt, hogy Zágráb gyűjteményei még ismeretlen értékeket rejtegetnek régi kultúránk s művészetünk megismeréséhez. Csak futólag említjük, hogy a kiállítás olasz származásúnak tekintett kódexei között akadhat olyan is, amelyről feltehető, hogy hazánkban készült. E probléma tisztázása azonban még hosszabb tudományos vizsgálatokat igényel. Ugyancsak röviden — mintegy előzetes hírközlésként — szeretnénk megemlíteni egy, a zágrábi Metropolitaná tulajdonában levő *Biblia Veteris Testamenti* (MR 156) díszítését, amely nemcsak az egyetemes miniatúra-festészet történetében, de különleges hazai vonatkozásainál fogva is rendkívüli jelentőségű. E *Biblia* nem volt ismeretlen a szakirodalomban: részletező leírását és két lapjának képét már közölte Dragutin KNIEWALD, egy, a zágrábi kéziratok díszítéseiről írott munkájában, de művészi stílusát közelebről nem határozta meg. A kiállítás katalógusában XIV. századi munkának tekinti, s már röviden utal arra, hogy díszítései cseh karakterűek. A *Biblia* díszítéseinek alaposabb vizsgálata után jutottam ahhoz a megállapításhoz, hogy egy olyan, eddig ismeretlen, ritkaságszámba menő kódexszel találkoztunk, amely VENCEL cseh király híres prágai műhelyének művészi köréhez tartozik. Mégpedig e műhely legrégebb, pompázó darabjának, a bécsi Nemzeti Könyvtár tulajdonában levő Wolfram von ESCHENBACH 1387-ben másolt *Willehalm* c. műve (Cod. ser. nov. 2643) díszítéseivel kapcsolódik, amely 1389—1390-ben fejeződött be. Viszont a zágrábi *Biblia* díszítése jóval később, csak a XV. század kezdetén készült. Ugyanis a *Biblia* egyik lapján — az általában bibliai és ó-testamentumi témákat ábrázoló miniatúrákkal szemben — érdekes világi témájú jelenetek láthatók: és ezek a világi miniatúrák voltak azok, amelyek különösen felfokozták bennem az érdeklődést a *Biblia* díszítéseiről. A *Biblia* 283a lapján az „Incepit liber secundus paralipomenon” pompázó lapkeretdíszítésében oly meglepő világi jelenetek ábrázolásai láthatók, amelyek semminemű összefüggést nem mutatnak a *Biblia* szövegével: s a nagy művészi értéken túl nemcsak cseh, hanem rendkívül jelentős magyar vonatkozásai vannak. A szövegkezdő, nagyméretű C iniciáléban egy, a VENCEL-kódexekből jól ismert trónoló király ábrázolását találjuk, aki előtt azonban két herceg áll. Így itt, e *Bibliában* a trónoló király nem VENCELT ábrázolja, hanem édes-

apját, KÁROLY cseh királyt s német-római császárt két királyi gyermekével, két királyi trón várományosával: VENCELLEL és ZSIGMONDDAL. A lap alsó szélén, az azt díszítő ornamentika között ugyancsak különös és érdekes királyi ábrázolásokat találhatunk. A VENCEL-kódexekben nem egyszer megfestették az 1394-ben fogságba vetett VENCEL cseh királyt. A *Biblia* e lapján viszont a néhány évvel később, 1401-ben Visegrádon fogságba vetett fivére, ZSIGMOND magyar király látható, aki — talán éppen a Salamon-toronyba zárva — imádkozik. A miniátor egy másik jeleneten ismételtelen megfestette ZSIGMOND királyt VENCEL cseh király társaságában. Ezek az ábrázolások, — amelyeknek számunkra oly különleges értékét nem szükséges hangsúlyozni, — bizonyítják azt is, hogy a *Biblia* díszítései a XV. század kezdetén 1401—1402-ben készülhettek.

Kérdéses, hogy a *Biblia* VENCEL cseh király avagy ZSIGMOND magyar király számára készült-e, továbbá, hogy e jelenetek festője azonos volt-e VENCEL legrégebb kódexének kiváló festőjével? Probléma az is, hogy a *Biblia* mily úton módon jutott a zág-rábi kincstár tulajdonába? Mindezeknek a problémáknak megvizsgálása s a *Biblia* művészi stílusának s miniatúráinak tudományos elemzése legközelebbi kutatásaim feladata.

BERKOVITS ILONA

Könyveszerzési politika Nyugat-Németország és az USA tudományos könyvtáraiban.¹

A szerző — a Californiai Egyetem (Berkeley) könyvtáros főiskolájának a tanára — a Német Szövetségi Köztársaság és az Egyesült Államok *egyetemi könyvtárai* könyveszerzésének néhány alapelvét és azoknak történeti hátterét tanulmányozza összehasonlító módszerrel. Bár a könyv szinte kizárólagosan az egyetemi könyvtárakkal foglalkozik, tanulságai kiterjeszthetők minden többé-kevésbé *általános gyűjtőkörű* tudományos könyvtárra, különösen pedig azokra, amelyek egyben *hálózati központok*.

A könyv igen nagy történeti-irodalmi és aktuális-tapasztalati anyagot ölel fel. A szerző egy évet töltött a Német Szövetségi Köztársaságban, annak 18 egyeteme közül 17-et tanulmányozott, a legbelsőbban a göttingait. A mai helyzetet tehát közvetlen tapasztalás, sok megbeszélés és írásbeli tájékoztatás alapján írta le. Jellemző a munka gondolatébresztő hatására, hogy máris két tanulmány-terjedelmű ismertetésben is foglalkoztak vele részben vitatva, részben kiegészítve egyes megállapításait.²

A szerző fő témája, saját szavai szerint: „the philosophy and policy of book selection”. Ezt a „filozófiát” a szerző igen konkrétan, induktív-empirikus módon fejti ki. A könyveszerzés problematikája a következő kérdéskomplexumokat foglalja magában:

1. Ki választja ki a beszerzendő könyveket? (a „könyvszelektorok” szakképzettségének kérdése); ki hozza a végső döntéseket a szelektálás és a beszerzési keretek felhasználása dolgában?

2. Mit kell beszerezni? a gyűjtés kiterjedése, mélysége, szintjei.

3. A központi könyvtár és a hálózati könyvtárak viszonya és kapcsolata az 1. és 2. pontban foglalt kérdésekkel kapcsolatban.

1. Az amerikai egyetemi könyvtárak megszervezésében a XIX. századi nagy alapítók német példákat követtek. A ma fennálló lényeges eltérések a két rendszer között a századfordulón fejlődtek ki. Ezek a következők:

¹ A cikk DANTON, J. Periam: *Book selection and collections: a comparison of German and American university libraries* (New York — London, 1963, Columbia University Press. XXIX, 188 l.) című mű alapján készült.

² FREYTAG, Wolfgang: *Kommt es zur Einführung des Referatsystems in den amerikanischen Universitätsbibliotheken?* Z. Bibl. Wes. Bibliogr. 1964. 181—195. l. Busse, Gisella von: *Buchauswahl und Aufbau der Bestände in deutschen und amerikanischen Universitätsbibliotheken*. Libri. 1964. 62—75. l.

a) Az amerikai egyetemeken, bár szervezetteligen eltérőek, ma is általános az a gyakorlat, hogy az állománygyarapítási keretet két részre osztják (kb. 3 : 7 arányban); a kisebb részt, amely felett a központi könyvtár rendelkezik, sorozatok előfizetésére, referenz-könyvek és az átlagosnál jóval drágább és több tudományág szempontjából fontos művek beszerzésére fordítják, míg a nagyobb részt a tanszéknek a könyvtári bizottságba delegált oktatóinak kívánsága szerint használják fel főleg monografikus irodalom vásárlására. Ennek a rendszernek, a szerző szerint, kétségtelen előnyei mellett nagy hátrányai vannak. A professzorok rendszeres közreműködésére nem lehet számítani megnövekedett oktatási és kutatási feladataik miatt; választásukat sokszor személyes érdeklődésük vagy előítéletük befolyásolja; nem lehet tőlük elvárni, hogy a könyvbeszerzésnek az utóbbi 50 évben hatalmasra nőtt bibliográfiai apparátusát áttanulmányozzák. E nehézségek miatt az amerikai egyetemi könyvtárak állománygyarapítása nagymértékben rendszertelen és belső egyensúly nélkül való. D. WAPLES és H. D. LASWELL 1936-ban végzett elemzése szerint 500 fontos, különböző nyelveken megjelent társadalomtudományi munka közül a Harvard egyetem könyvtárában 63%, a chicagói-ban 49%, a californiában 40%, stb., míg a New York Public Libraryben 92% volt meg. Ennek a feltűnő hiányosságnak a fő oka, DANTON szerint, a könyvszelektálás személyi bázisában volt: az egyetemi könyvtárak állománygyarapításának nagyobb része felett kizárólag a rendszertelenül dolgozó professzori könyvtári bizottságok rendelkeztek, míg a New York Public Libraryben a könyvtár kötelekébe tartozó, az egyes szaktudományokban képzett könyvtárosok végezték a gyarapítás érdemi részét is.

A könyvbeszerzések feletti döntés joga ugyan ma is a professzori bizottságok kezében van, mégis újabban egyre gyakrabban fordul elő, hogy — ha megfelelő könyvtárosok állnak rendelkezésre — az egyetem a könyvtárra bizza az állományfejlesztést vagy e munkának nagyobb részét.

b) A német állománygyarapítási módszerekre térve DANTON részletesen foglalkozik a nálunk is jól ismert Referatsystemmel. Kifogásai gyakorlati jellegűek. Megállapítja, hogy a referencsoportok általában túl kicsik ahhoz, hogy munkájukat megfelelő módon elvégezhessek: igen sokszor egy referens a szaktudományok heterogén csoportjáért felelős. Egyébként más feladataik (címfelvétel, szakozás, olvasószolgálat) miatt csak kb. heti 15—20 órát fordíthatnak erre a munkára. Így aztán kénytelenek szabad idejük jelentős részét is a bibliográfiák tanulmányozására fordítani. A kevésbé ismert (főleg keleti) nyelvek és a természettudományok területén — bérokokból — nehéz a megkívánt állandóságot biztosítani a referens személyében és ennek következtében az állománygyarapítási folyamatosságában és kiegyensúlyozottságában is. A hiányzó szakembereket kénytelenek más területek referenseivel helyettesíteni. A német egyetemi könyvtárak átlagos állománygyarapodása (1958—59-ben 12 645 mű) gondos kiválasztásához német felfogás szerint legalább 12 főből álló referens-csoportra lenne szükség; a valóságban 1960—61-ben a 18 könyvtár közül mindössze ötben volt meg ez a létszám.

DANTON teljesen negatív állást foglal el az ún. *Kaufsitzung*okkal kapcsolatban. Évi 15 000 mű gyarapodást és 45 ülést véve alapul, alkalmanként 330 címet kellene megvizsgálni. A címek felolvasása is sok időt vesz igénybe, alaposabb mérlegelésről nemigen lehet szó még akkor sem, ha a címek felét vita nélkül lehet elfogadni vagy elutasítani. Egyébként is, megfigyelései szerint, a referensek aligha tudnak érdemben hozzászólni kollégáik zámukra idegen címanyagához, s így igen ritkán vétőznek meg egy-egy címet: tehát valószínűleg az ülések megtartása nélkül is nagyjából ugyanazokat a műveket vásárolnák meg. A szerző kiszámítja, hogy mennyibe kerülne ezek a szerinte felesleges ülések, melyeknek költségén sok jó könyvet lehetne vásárolni.

c) Ami a referensek szakképzettségét illeti, túlzottnak találja a német könyvtárak igényét arra, hogy doktorátussal rendelkezzenek. Szerinte elegendő, ha az ebben a

munkakörben dolgozó könyvtárosi diplomával (Diplombibliothekar) rendelkező munkakerők 2—3 éves kiegészítő képzésben részesülnek az egyetemen szaktárgyuk területén. Véleményünk szerint itt némi félreértésre adhat alkalmat a német és amerikai doktorátus közötti lényeges nivóbeli különbség az utóbbi javára. Úgy gondoljuk, G. v. Bussénak van igaza, mikor idézett ismertetésében llegendhetetlen követelménynek tartja, hogy Németországban — és hozzátehetjük, azokban az országokban, melyekben a német egyetemi vizsgarendszer honosodott meg — a szakreferensi munkakörben dolgozók szaktárgyukban egyetemi doktorátussal rendelkezzenek.

2. Külön fejezetben foglalkozik az „universality” (általános gyűjtőkör) és (az egyes területeken belül) a gyűjtés teljességének, illetve kiterjedtségének (comprehensiveness) nehéz és talán kielégítően soha meg nem oldható problémájával. REDENBACHER-rel egyetért abban, hogy ma is szükség van „megközelítően” általános gyűjtőkörű könyvtárakra (nearly universal) és hogy erre a szerepre ma az egyetemi könyvtárak a legalkalmasabbak. Ami azonban a gyűjtés teljességét illeti, érdekes példákkal illusztrálja, milyen nagy különbség áll fenn a német és az amerikai felfogás között. Míg a német könyvtárak már az *Erlangeni Utasítások* korában (1826) és azóta is következetesen szigorú válogatással csak a legfontosabb tudományos anyag megszerzésére töreksznek, az amerikai könyvtárak, a legteljesebb egyetértésben az amerikai kutatók és tudósok sokszor kifejezett igényével, igen extenzív gyűjtésre rendezkedtek be. Ezt az igényt érdekes, de sajnos csekélyszámú felméréssel támasztja alá a kutatások irodalom-felhasználásáról. A legérdekesebb talán R. E. STEVENS tanulmánya a történelmi módszerekkel készült doktori tézisek forrásfelhasználásáról, amelyből kiderül, hogy 40 ilyen disszertáció 6352 bibliográfiai tételéből 81%-ot csupán egy-egy értekezés idézett. A kísérleti módszerrel készült (természetudományi) disszertációk bibliográfiai anyagának 52% szerepelt csupán egy-egy munkában. Tehát az önálló kutatások alapján készült művek, különösen a társadalmi tudományok területén igen sok ritkán használt forrásmunkát igényelnek, tehát a könyvtár akkor támogatja eredményesen az ilyen kutatásokat, ha nemcsak kézikönyveket, standard-munkákat vásárol, hanem törekszik a monografikus irodalom virtuális teljességének beszerzésére is. A hatalmassá duzzadó amerikai (egyetemi) könyvtárak elleni kifogások végeredményben mindig anyagi és — DANTON szerint — nem elvi kifogásokon alapulnak, és sohasem kutató tudósok részéről hangzanak el. Mégis a világ könyvtermésének hatalmas tömegét figyelembe véve, az „universality” és „comprehensiveness” ideális követelménye, a kutatók igényei és az Amerikában is korlátozott anyagi lehetőségek között egy járható középutat javasol, melynek lényege bizonyos fokozatosság a gyűjtés határainak kijelölésében. A javasolt öt fokozat a tájékoztatás és az egyetemi oktatás bevezető fokozatához szükséges minimális könyvkészlettől a tudományos kutatás egyre magasabb színvonalainak is megfelelő gyűjteményeken át vezet olyan kis számú és szűk területekre, helyesebben témákra korlátozott gyűjteményekhez, amelyekben a könyvtár világviszonylatban is a legnagyobb teljességre törekszik. A cél természetesen az, hogy az egyetemi könyvtár azoknak a tudományoknak a területén, amelyekben az egyetem doktori fokozatot ad, az intenzív tudományos munka igényeit is kielégítő (a DANTON-féle 2—4 foknak megfelelő) gyűjteményeket építsen ki.

DANTON szerint tehát nem lehet határt szabni az egyetemi könyvtárak fejlődésének. Az egyetem a társadalommal együtt fejlődik horizontálisan úgy, hogy egyre újabb tudományokkal bővül programja és vertikálisan azzal, hogy egyre intenzívebben foglalkozik a már meghódított területekkel. Ez a gondolat vezet el bennünket egy, a szerző által más összefüggésben tárgyalt problémához: a központi könyvtár és az intézeti könyvtárak viszonyának kérdéséhez.

3. Az amerikai egyetemi és egyetemi könyvtári rendszer centralizáltabb, mint az európai. Míg az Egyesült Államokban a centralizálás erősödik, Európában az egye-

temek határozottan a decentralizálódás irányában fejlődnek, aminek könyvtári következményeit — Magyarországon — a *hálózati elv és a gyűjtőköri kooperáció széleskörű alkalmazásával igyekszünk ellensúlyozni*. Ha nem is fogadhatjuk el minden következtetését, megértjük, hogy DANTON számára meglehetősen idegen és ésszerűtlen a német egyetemek központi és intézeti könyvtárainak viszonya. Ez utóbbiak ugyanis teljesen függetlenek a központi könyvtártól, nincsen közöttük állománygyarapítási kooperáció; a könyvbeszerezésben nincsen tervszerűség és ez hosszabb távon gyakran igen egyenetlen állományösszetételhez vezet; 10 közül 9 intézetnek nincsen szakképzett könyvtárosa, a katalógusok ennek következtében nem egyöntetűek; igen kevés helyen van központi katalógus. E hiányosságok következtében nehéz használni ezeket a gyűjteményeket, amelyekhez egyébként is az intézetek tagjain kívül más egyetemi hallgatók csak bürokratikus nehézségek elhárítása után férhetnek hozzá. Egyéb hátrányok: túlzó duplikálás a beszerzésben, tervszerűtlenség az egyetem egészének könyvellátásában, a professzorok elidegenedése a központi könyvtártól (a német oktatók könyvszükségletüknek csak 10–15%-át igénylik a központi könyvtárról, míg az U.S.A.-ban 90%-át). A legnagyobb baj DANTON szerint az, hogy az 1300 német egyetemi intézet birtokában levő mintegy 8 milliós könyvvállomány a felsorolt okok miatt nem áll az egyetem összességének szolgálatára.

G. v. BUSSE természetesen megvédi a német szemináriumi rendszert, amelynek az előnyeit mi is jól ismerjük. Idézi a Wissenschaftsrat nemrég megjelent „ajánlásait”,³ amelyeket DANTON még nem ismerhetett. Ez a dokumentum nem a fennálló szervezeti kettősséget akarja megszüntetni, hanem a két fél között a kapcsolat és együttműködés hiányát. Eszerint a központi könyvtár lenne hivatott betölteni az általános gyűjtőkörű, de csak a legfontosabb munkák beszerzésére szorítkozó, kölcsönző könyvtár funkcióját, míg az intézeti könyvtárak mint tudományági szakkönyvtárak működnek, beszerzik a monografikus irodalmat is, de nem kölesőnöznek.

4. Munkája befejező részében DANTON összefoglalásképpen kísérletet tesz az „ideális könyvszelektálás” irányelveinek megfogalmazására, anélkül természetesen, hogy azokat bármilyen körülmények között megvalósíthatóknak kívánna deklarálni.

a) Mindenekelőtt a fenntartó intézmény közölje a könyvtárral részletes távlati kutatási programját, amelyet lehetőleg 5, esetleg 10 évenként revideálni kell.

b) Ezután következhet a gyűjtési szint megtervezése a már említett öt fokos skála alkalmazásával a különböző tárgykörökre, figyelembe véve az oktatási és kutatási program mellett a már meglévő állományt.

c) A költségvetés felhasználásának és a beszerzendő könyvek megválogatásának teljes felelősségét a könyvtár hatáskörébe kell utalni a teljes hálózatra vonatkozóan, nagymértékben támaszkodva az oktatók aktív közreműködésére.

d) A „book selectorok” csoportja, a német tapasztalatok alapján, 60 000 kötetes évi gyarapodás esetén 20 fő szakképzett könyvtárosból és 10 fő segéderőből állna. A szerző szerint még előnyösebb lenne, ha különálló „book selector”-csoport megszervezése helyett a feladatot felosztanák a könyvtár megfelelő képzettségű dolgozói között, akik egyéb munkájuk mellett egy 2–3 főből álló koordináló csoport vezetésével látnák el az előszereményezés munkáját. Számuk 40 és 100 fő között mozogna (itt a sok önként felmerülő ellenvetés közül csak egy gyakorlati jellegű említésünk: elképzelhető-e, hogy a rendszerint egy példányban rendelkezésre álló bibliográfiák a megkívánt gyorsasággal járnak körbe ennyi, mégoly szűk szakterületre specializált szelektor között?).

e) Szorosra kell fűzni a kapcsolatot a könyvtár és az oktatók (a legmagasabb tudományos szintű olvasók) között. A szelektor testület munkaidejének 1/4, illetve 1/10

³ *Empfehlungen des Wissenschaftsrates zum Ausbau der wissenschaftlichen Einrichtungen. Teil 2. Wissenschaftliche Bibliotheken. Bonn, 1964.*

részét (a *d*) pontban szereplő két variáns szerint) e kapcsolat kiépítésére és fenntartására kellene fordítania, felmérve igényeiket, felhasználva bibliográfiai ismereteiket stb.

f) Az állományépítésben kiterjedt (comprehensive) gyűjtésre kell törekedni azokon a területeken, amelyek már gazdag állománnyal vannak képviselve a gyűjteményben és amelyeken intenzív kutatás folyik az intézményben.

Közleményünk elején már kiemeltük DANTON módszerének tárgyszerűségét, tárgyilagosságát és következtetéseinek nagyszámú adataira, megfigyelésre való alapozását. Mindez nem tartja vissza egyes megtévesztő általánosításoktól. Így például nem tesz különbséget egyfelől a természettudományi, főleg alkalmazott tudományi, másfelől a humán-társadalomtudományi könyvanyag között, holott a tudományos irodalom e két tartománya eltérő módon kerül felhasználásra a kutatásban és más-más szerepet tölt be a könyvtári állományban, főleg hosszabb távon, már csak különböző ütemű és fókú elévülésük miatt is. Úgy tudjuk, hogy az általános gyűjtőkörű könyvtárak állományfejlődését e két állománykategória szempontjából, különösen a jövő perspektívájában, eddig még nem vizsgálták. Sajnos DANTON sem tér ki erre a kérdésre. Mindenesetre annyi megállapítható, hogy ő maga humán műveltségű lévén, például a vizsgált problémákhoz úgy választja meg, mintha a tanulmányozott könyvtárak teljesen vagy túlnyomóan humán jellegűek lennének. Ez az egyoldalúság és a belőle folyó általánosítás az oka, hogy néhány érdekes kérdést a szerző egyáltalán nem vagy alig érint.

Miben lehet a munka tanulmányozása a magyar könyvtárügy és könyvtárosok hasznára? A felvetett kérdések a mi könyvtárügyünknek is égető problémái, és a módszer amellyel a szerző azokat minden oldalról megvizsgálja, igen tanulságos lehet mindnyájunk számára.

Példaképpül szolgálhatnak a szerző kísérletei arra, hogy a „mit kell gyűjteni?” nagy kérdéséhez hogyan kell a kutatók munkamódszere és könyvigénye felől közelíteni, ami a kissé dogmatikus német példák után számunkra határozottan új. A kérdésre adott válasza kiváltja belőlünk a kérdést: *nem mondtunk-e le túl könnyen arról, hogy Magyarországon legalább egy általános gyűjtőkörű (humán-társadalomtudományi), kutatásra is alkalmas könyvtár legyen?* S ha a válasz az, hogy ilyenre nincsen szükség és lehetőség, felmerül a következő kérdés: kielégítően extenzív-e (DANTON szavával: comprehensive) az egyes szakkönyvtárak gyűjtése ahhoz, hogy a magyar kutató ne kényszerüljön idegen nyelvű forrásainak nagyobb részét a nemzetközi kölcsönzés keretében behozatni (mint az a kiváló tudósunk, aki nemrég mondta e sorok írójának, hogy *külföldi forrásanyagának kb. 80%-át nem találja meg könyvtárainkban*). Továbbá: mit kell tennünk annak érdekében, hogy megkönnyítsük az egyre inkább tért hódító *komplex kutatásokkal* foglalkozó tudósok munkáját, akik forrásaikat esetleg 3–4 könyvtárban kénytelenek összeszedni?

És végül itt van az állománygyarapítás személyzeti bázisának kérdése: a book selector-ok vagy szakreferensek problémája, amelynek megoldása a mi kisebb könyvtárainkban még több nehézségbe ütközik, mint a német és amerikai könyvtári nagyüzemekben. DANTON könyve e tekintetben is ad néhány kitűnő szempontot és egy sereg adatot, amelyek támpontul szolgálhatnak a megoldások keresése során.

KENÉZ ERNŐ

Egy bibliográfiai műfaj margójára. Sikeres bibliográfiai vállalkozás a szellemi élet valamely zártabb egységéről ad áttekintést: egy-egy szaktudomány, egy-egy nemzet, egy-egy korszak stb. szellemi erőfeszítéseinek eredményeit rögzíti. Az utóbbi időben gyakran jelennek meg hazánkban egyetemeink, tudományos intézményeink munka-

társainak szakirodalmi tevékenységét regisztráló bibliográfiák. Legutóbb pl. a szegedi József Attila Tudományegyetem dolgozóinak munkásságát állították össze. Tagadhatatlan, hogy a tudományos alkotó műhelyeknek, intézeteknek, egyetemeknek egyéni arculatuk is van, a szellemi élet zártabb egységeit képviselik. Ha egy bibliográfia ennek a közösségnek képes visszaadni a jellegét, ha a bibliográfia tükrében megjelenik tevékenységük egésze, indokolt elkészítése és folyamatos gondozása is.

Ebből az alapállásból kiindulva azonban e bibliográfiai műfaj számos problémát vet fel. Mindenekelőtt az a kérdés, hogy e bibliográfiák konkrét tárgyában, az egyetemek kutatómunkájában felfedezhető-e valamilyen egységes koncepció, amely az összeállítások homogenitását biztosítja: tudáspolitikai elv, súlyponti kutatási témák, az egyetem, intézet által képviselt tudományos álláspont stb. Ha ez létezik, akkor meg kell találni azokat a szerkesztési módszereket, amelyek alkalmasak mindezek hangsúlyozására. Az eddigi bibliográfiák teljesség-igénye pl. ezen a ponton ütközik össze az érdemi, tartalmi követelményekkel. Szükségtelen, hogy alkalmi cikkek, beszámolók, recenziók, helyet kapjanak az összeállításokban.

E műfajnak közelítenie kellene ahhoz a bibliográfiai típushoz, amely a gondolati jeleget hangsúlyozza. Értékes lehet a kutatási tervek ismertetése, a kutatási témák jegyzéke, lehetőleg összekapcsolva a publikációkat lajstromozó résszel, s egyáltalán az egyetemek, intézetek szellemi életének és a bibliográfiának szerves egységét kell megvalósítani.

A fő kérdés azonban az, hogy ez a műfaj mennyire képes tájékoztatási funkciót betölteni. Ismeretes, hogy a tudományos tájékoztatás segédeszközeit gyakran vádolják azzal, hogy tartalmuk a tudományok természetes határaival szemben más elvek szerint alakul (terület, nyelv, kiadványtípus stb.), s így ellentmondásba kerülnek a tudományok tartalmi sajátosságaival és nemzetközi jellegével. Kivételt csak fundamentális összeállítások esetén, pl. a nemzeti bibliográfiáknál szokás tenni. A vizsgált műfajt tájékoztatási célokra akkor lehetne használni, ha az irodalomkutatás során az ún. „tárgyi megközelítés” a kutatási témákkal foglalkozó intézmények felkutatását lehetővé tenné. Erre tájékoztatási segédleteink jelenlegi rendszere nem nagyon nyújt módot. Ezért — Mohamed menjen a hegyhez — e műfajnak kell közelebbi támpontot nyújtani ahhoz, hogy tartalmilag elsősorban melyik területeken hasznosítható.

Végül is, a tájékoztatás apparátusát egységes egészként szükséges felfogni, amelyben egymást kiegészítő, egymásra utalt segédkönyvek a kutatást kimunkált utakon, hatékony módszerekkel teszik lehetővé. Az apparátusnak tehát meghatározott struktúrája, szerkezete van. A bibliográfiák szerkesztőinek nagyon vigyázni kell arra, hogy összeállításuk organikus részét alkossa a tájékoztatás bázisául szolgáló segédeszközök rendszerének.

Praktikus szempontok talán igazolhatják a műfaj jogosultságát. Az egyetemek igénylik ezt. Az egyetemi könyvtárak elég nagy hasznát veszik a nemzetközi cserében. De az is a praktikum oldaláról vetődik fel, hogy megéri-e a fáradságot? Hasznossága arányban áll-e a ráfordított energiával, s vajon eléggé kiépítetlen tájékoztató munkánk-nak legsürgősebben ezekre a bibliográfiákra van-e szükség?

HORVÁTH TIBOR

Képes lapmelléletek terjesztése ma és százhusz éve. A *Magyar Könyvszemle* 1942. évi kötetében (333—334. l.) írt arról, hogy a reformkor emlékeztető divatlapjainak képmelléletei gyakran nem magának a folyóiratnak egyes számai mellett jelentek meg, vagy legalábbis nem azzal együtt kerültek terjesztésre. Hogy a költséges, akkori viszonyok között szép kiállítású színes kórajzok vagy rézmetszetek — amelyek néha nagyobb

alakúak voltak, mint a lap szokott formátuma — ne törődjenek, gyűrődjenek, maguk az előfizetők mentek vagy küldtek értük a kiadóhivatalba.

Magasabb fokon ismétlődni látszik ma a terjesztésnek ez az archaikus kétlaki módja némely nyugati ország sajtójában. Amerikában már eddig is gondot okozott a néha 100 lapon felüli újságszámok kézbesítése az előfizetők számára. Hogy a szokásos 35—50 előfizetőt az újságkihordó el tudja látni (mégpedig átlag 1 óra alatt a lap megjelenésétől számítva), automobilt vagy motorkerékpárt használ, és a vastag újságszámokat megállás nélkül, egy jól irányzott dobással teríti az olvasó házának kapuja elé. Levélsekreányben a vastag lap úgysem férne el.

Ez a terjesztési mód kezd divatba jönni Angliában is. De még egy külön bonyodalmat jelent a színes nyomótechnika gyors fejlődése. Előbb a lapok hirdetési részének adott újfajta élénkséget — egy-két év óta azonban sok lap külön képes mellékletet hoz, így nálunk is olvasott, régi, színvonalas polgári hetilap, az *Observer*. Miután azonban a melléklet — hiszen a színes hirdetések jórésze abban jön — néha $\frac{1}{2}$ —1 kiló súlyt is elér, a kézbesítők — nagyrészt kiskorú iskolásfiúk — nem voltak hajlandók az egy fejre eső 30—50 előfizető ellátásához szükséges $\frac{1}{2}$ —1 mázsa papír szállítását kerékpáron vagy éppen gyalog végezni, és sztrájkba léptek. Az előfizetők többsége ezért csak a főlapot kapja kézhez, a képes mellékleteket a legközelebbi újságárusnál személyesen kell átvenni.

DA.

HÍREK

Az akadémiai bizottságok újjáalakulása. A Magyar Tudományos Akadémia Elnöksége a folyó évben újjáalakította az elnökségi bizottságok közé tartozó Könyvtári Bizottságot. Az új bizottság tagjai a következők lettek: *elnök*: LIGETI Lajos akadémikus, *titkár*: RÓZSA György, a közgazdaságtudományok kandidátusa, az Akadémiai Könyvtár igazgatója, *tagok*: KIRÁLY István, az irodalomtudományok kandidátusa, KŐHALMI Béla, az irodalomtudományok kandidátusa, LENGYEL Béla levelező tag, MAJOR Máté akadémikus, MÁTRAI László akadémikus, OSZTROVSZKY György levelező tag, RÉNYI Alfréd akadémikus, RÉVÉSZ Imre akadémikus, TRENCSÉNYI-WALDAPFEL Imre akadémikus.

Ugyancsak újjáalakult a Magyar Tudományos Akadémia I. Osztályának Könyvtörténeti, Bibliográfiai és Dokumentációs Munkabizottsága. Az I. Osztály a következőket nevezte ki a bizottság tagjává a következő évekre: *elnök*: KŐHALMI Béla, az irodalomtudományok kandidátusa, *titkár*: MEZEY László, az irodalomtudományok kandidátusa, *tagok*: DEZSÉNYI Béla, az irodalomtudományok kandidátusa, HAVASI Zoltán, a szegedi Egyetemi Könyvtár igazgatója, KEMÉNY G. Gábor, a történettudományok kandidátusa, MÁTRAI

László akadémikus, RÓZSA György, a közgazdaságtudományok kandidátusa, VARGHA Kálmán, az Irodalomtörténeti Intézet osztályvezetője, V. WALDAPFEL Eszter, a történettudományok kandidátusa.

Tízéves a lipcei egyetem zszurnalisztikai kara. Az 1954-ben BUDZISLAWSKI professzor által alapított önálló zszurnalisztikai fakultás a MARX Károly nevét viselő egyetemen jelenleg 50 szaktudósból álló személyzettel dolgozik. A kari könyvtár állománya 36 500 kötetet, az „archívum” 9747 újság- és folyóiratkötetet, valamint 450 000 hírlapkiadványt foglal magában. 1954 óta a kar összesen 175 publikációval gyarapította a német sajtó irodalmát; ezek összesen 200 000 példányban jelentek meg. A kar jelenlegi kutatásainak előterében komplex kérdések állnak, amelyeket más szakterületek kutatóinak a bevonásával terveznek megoldani. Ilyenek: a társadalomtudomány, a lélektan, a kibernetika eredményeinek az értékesítése a sajtótudományban, a televízió és a ma már tradicionális tömegközlelési módok (újság, folyóirat, rádió) kölcsönhatása, a sajtó munkásainak fokozódó specializálódása.